

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:
**«Кримінальна відповідальність за корупційні злочини
в Україні»**

Студента 2 курсу, 7мз групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове
забезпечення безпеки
підприємницької діяльності»

Пономаренко Аліни
Вікторівни

*підпис
студента*

Науковий керівник
кандидат **юридичних**
наук, доцент

Шведова
Ганна Леонідівна

*підпис
керівника*

Гарант освітньої програми
кандидат **юридичних**
наук, професор

Крегул
Юрій Іванович

*підпис
керівника*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ	6
1.1 Корупційні злочини: поняття, ознаки, система	6
1.2 Кримінально-правове регулювання відповідальності за корупційні злочини в Україні	14
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ	19
2.1. Кримінально-правовий аналіз складів «безумовно» корупційних злочинів (ст. ст. 210, 354, 365-2, 368-369-2 КК України)	19
2.2. Кримінально-правовий аналіз складів «умовно» корупційних злочинів (ст. ст. 191, 262, 308, 313, 320, 357, 210 КК України)	30
РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ	38
3.1 Поняття, види і порядок застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення корупційних злочинів	38
3.2 Зарубіжний досвід застосування заходів кримінально-правового характеру антикорупційного спрямування	40
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В роботі досліджено актуальні питання кримінально-правової охорони відносин, на які посягають корупційні кримінальні правопорушення. Проаналізовано поняття, систему корупційних злочинів, їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Виявлено проблемні аспекти кваліфікації корупційних злочинів, встановлено високий ступінь їх суспільної небезпеки.

Тема корупції в Україні на сьогоднішній день є однією з найактуальніших проблем суспільства. Це пояснюється тим, що наслідки корупційних злочинів впливають не лише на політичні аспекти розвитку держави, а і на соціально-економічну сферу життя: економіку, управління, соціальну і правову сфери, міжнародні відносини, впливає на формування громадської свідомості – корумповані відносини формують в суспільстві норми поведінки, що є аномальними, проте через їх тривалу повторюваність створюють ілюзію дозволеності.

Метою роботи є кримінально-правовий аналіз відповідальності за корупційні злочини за Кримінальним кодексом України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням корупційних злочинів в Україні.

Предметом дослідження є кримінально-правові норми, що встановлюють відповідальність за корупційні злочини в Україні.

Корупція в сучасних умовах стала чинником, який загрожує національній безпеці і конституційному ладу України. За останні роки в Україні була прийнята низка антикорупційних законів, а саме: Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», Закон України «Про Національне антикорупційне бюро», створене в 2014 році Національне антикорупційне бюро України (далі НАБУ) - новий орган у правоохоронній системі України, створений задля розслідування корупційних злочинів високопосадовців, та Вищий

антикорупційний суд, утворений з метою здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Теоретична основа дослідження базується на дослідженні чинного законодавства і нормативно-правових актів в сфері кримінального регулювання корупційних злочинів, наукових праць відомих вчених, судової практики судових інстанцій України.

Для дослідження використані статистичні матеріали, звітність бази практики Товариства з обмеженою відповідальністю «Нюанс-де-Юре».

Завданням даної роботи є визначити поняття, ознаки, систему корупційних злочинів та їх кримінально-правове регулювання, провести кримінально-правову характеристику складів «безумовно» та «умовно» корупційних злочинів, розкрити поняття, види і порядок заходів кримінально-правового характеру за вчинення корупційних злочинів та проаналізувати зарубіжний досвід їх застосування.

Дослідженням теми корупції в Україні займалися такі вчені, як: В. М. Киричко, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко, А. В. Савченко, Ю. П. Заблоцький, М. І. Хавронюк, Шведова Г.Л.

Методи дослідження. Методологію дослідження становить система загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання, що забезпечують об'єктивний аналіз досліджуваного предмета.

Практична цінність. Висновки та рекомендації, сформульовані в роботі можуть бути використані: під час розслідування корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, уповноваженими органами; для подальшого удосконалення та систематизації сучасного антикорупційного законодавства України; як науково-теоретична та методологічна основа для подальших досліджень

проблеми удосконалення антикорупційного законодавства та здійснення антикорупційної діяльності у сфері запобігання та протидії корупції.

Структура роботи відповідає поставленій меті та дослідницьким завданням. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (6 підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 53 сторінки (основний текст – 45 сторінок).

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

1.1. Корупційні злочини: поняття, ознаки, система

На сьогодні в літературі відсутнє єдине системне визначення корупції, яке б охоплювало цей складний феномен у всій різноманітності його форм і проявів. Етимологічно корупція розглядається як «використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення. Підкупність, продажність урядовців та громадських діячів».

Як іншомовне слово корупцію визначено так:

- 1) підкуп і продажність державних, громадських і політичних діячів;
- 2) зрощення органів державної із структурами організованої злочинності [1, с.11].

Залежно від обраного автором підходу до визначення поняття корупції юридичні довідкові видання дають такі з них: діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг; соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних із неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, які створюють умови для вчинення корупційних діянь або є приховуванням їх чи потуранням їм; суспільно-небезпечне діяння у сфері політики або державного управління, що виражається в умисному використанні представниками влади свого службового статусу для протиправного отримання майнових та немайнових благ і переваг у будь-якій формі, а також підкуп цих осіб [2, с. 34].

Більш ширше підходять до визначення корупції науковці. Так, наприклад, М. Ю. Тихомиров розглядає корупцію як злочинну діяльність у сфері політики чи державного управління, використання посадовими особами наданих їм прав і владних повноважень із метою особистого збагачення [3, с. 28].

Професор О. І. Долгова вважає корупцією підкуп, продажність державних або інших службовців на основі корисливого використання ними в особистих або корпоративних інтересах офіційних службових повноважень, пов'язаних із ними авторитету та можливостей. Більш широкий підхід до визначення корупції демонструє Н. В. Кузнєцова, яка пропонує ставитися до цього феномену не тільки як до правового, але і як до соціального, економічного та морального явища, яке завдає шкоди нормальному функціонуванню моральних та правових відносин у суспільстві та державі. Б. В. Волженкін під корупцію розуміє соціокультурне явище, що полягає в руйнуванні влади, за якого державні (муніципальні) службовці й інші особи, уповноважені на виконання державних функцій, використовують своє службове становище, статус і авторитет займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення чи в групових інтересах [4, с. 389].

Схожу позицію займають і деякі українські вчені-юристи. Так, Л.В.Багрій-Шахматов корупцією вважає асоціальне явище, яке порушує та деформує нормальний процес суспільного та державного життя, побут громадян, їх об'єднань, владно-управлінських органів та інститутів. М. І. Мельник визначає корупцію як багатоаспектне соціально-економічне, політичне, правове та моральне явище, що складається з цілого комплексу протиправних дій і неетичних вчинків¹. С. М. Клімова та Т. В. Ковальова характеризують корупцію як складне соціальне явище, яке полягає у використанні службового становища для отримання особистої вигоди, негативно впливає на всі аспекти політичного і соціально-економічного життя й розвитку суспільства і держави [5, с.84].

На думку О. Я. Прохоренко, корупція – це зловживання державною владою з метою особистої вигоди; це система відносин, яка допомагає власникам капіталу купувати все: пільги, вплив, закони, рішення на свою користь, заступництво законодавчої, виконавчої та судової влади [6, с.391].

Важливою є саме друга частина запропонованого визначення, в якій акцентується увага на тому, що корупція не обмежується зловживанням владою чи повноваженнями, вона є не просто сукупністю відповідних протиправних вчинків з корисливою метою, а являє собою саме систему певних відносин.

У свою чергу, М. Ю. Бездольний корупцію визначає як сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з одержанням матеріальних благ, подарунків, послуг, пільг, переваг або іншої вигоди матеріального чи нематеріального характеру суб'єктом, який виконує організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські повноваження у сфері державного (публічного) управління [7, с. 226].

Наведене поняття корупції було сформульовано на основі таких її ознак: 1) вона передбачає, з одного боку, підкуп, з іншого – продажність суб'єктів корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією; 2) становить сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки корупційних діянь та інших правопорушень, які вчинюються шляхом дії чи бездіяльності; 3) пов'язана з одержанням матеріальних благ, подарунків, послуг, пільг, переваг або іншої вигоди матеріального чи нематеріального характеру для задоволення особистого чи групового інтересу; 4) вчинюється суб'єктом, який виконує організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські повноваження у сфері державного (публічного) управління. Це далеко не всі обґрунтовані в науковій літературі визначення корупції, однак навіть їх аналіз свідчить про намагання сформулювати універсальне поняття корупції, яке б охоплювало різноманітність її проявів [9, с. 34].

Таку значну кількість трактувань можна пояснити тим, що корупція в її широкому розумінні – це передусім синтезоване соціально-правове поняття. Тому її сутність науковці розглядають по-різному, акцентуючи увагу то на одних її ознаках, то на інших [10].

Визначення ознак корупції в їх сукупності дасть можливість зрозуміти зміст корупції та синтезувати це поняття. Проте існує також думка, що помилкою є намагання законодавця нормативно зафіксувати всі ознаки та форми корупції, оскільки будь-які спроби обмежити це явище жорсткими рамками призведе до того, що частина корупційних діянь опиниться за межами дії закону [11, с. 23].

Проблеми, що виникають при визначенні корупції, значною мірою обумовлені також тим, що в різних правових системах (а інколи навіть у різних країнах однієї правової системи) на законодавчому рівні закріплені свої визначення цього явища та кола дій, які ним охоплюються. Наприклад, корупційні адміністративні правопорушення відмежовують від корупційних злочинів. Також їх види розмежовують у системі галузі права. Кваліфікуючи деякі діяння, можна говорити, що, хоча вони і мають деякі корупційні ознаки, проте належать до дисциплінарних проступків і навпаки [12, с. 17].

Зокрема, при визначенні шахрайства чи розтрати, зловживання владою для особистого збагачення або збагачення певної організації корупційні відносини можуть бути присутні, проте їх може і не бути. Як справедливо з цього приводу зазначає Л. Холмс, на сьогодні відсутнє чітке визначення кола дій, які визнаються корупційними і характерні для всіх правових систем («концепція доречності») [13, с. 944].

Отже, корупція – це комплексне поняття, яке охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень: кримінальних, адміністративних (не дивлячись на те, що адміністративні правопорушення згідно з КУпАП не є корупційними, останні пов'язані саме з корупцією), дисциплінарних [14, с. 229].

Таке твердження є правильним, корупцію справді необхідно розглядати на основі комплексного підходу, для цього простіше було б, на нашу думку, констатувати, що вона є явищем публічної сфери (така констатація допоможе об'єднати всі сфери прояву корупції) [15, с. 327].

Навіть стосовно походження самого терміна серед науковців відсутня єдність. Одні вчені вважають, що термін «корупція» походить від латинського *corruptio* і означає «підкуп, продажність громадських та політичних діячів, посадових осіб». Інші – що цей термін є результатом поєднання латинських слів *correi* – обов'язкова причетність декількох представників однієї із сторін до однієї справи, та *rupture* – порушувати, ламати, пошкоджувати, скасовувати. Разом вони утворили самостійний термін – *corrupture*, що означає участь у діяльності кількох (не менше двох) осіб, мета яких полягає у «псуванні», «руйнуванні», «пошкодженні» нормального розвитку судового процесу чи процесу керування справами суспільства [16, с. 77].

Закон України «Про запобігання корупції» розглядає корупцію як використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей. При цьому під неправомірною вигодою необхідно розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги матеріального або нематеріального характеру, що їх обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав [17, с. 113].

Намагання розробити та офіційно закріпити дефініцію корупції, яка б охоплювала всі її форми та прояви, є більш характерним для перехідних країн, які мають високий рівень корумпованості державного апарату. Це

обумовлюється насамперед політичними вимогами та сподіваннями таким чином підвищити ефективність боротьби з цим явищем. Країни зі сталою демократією підходять до цієї проблеми більш стримано і виважено, уникаючи закріплення поняття «корупція» на законодавчому рівні. Наприклад, Німеччина, Італія, Франція, Канада та Фінляндія не виокремлюють корупцію окремим складом правопорушення [18, с.255].

Уникають надмірної деталізації і «конкретики» у визначеннях і відповідні міжнародно-правові акти антикорупційної тематики. Так, у матеріалах восьмого Конгресу ООН з попередження злочинності та поводження із правопорушниками (Гавана, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.) зазначено, що термін «корупція» не є суто правовим і має, швидше, загальний характер. До корупційних діянь можна віднести будь-яке заплановане, очікуване або таке, що відбулося, отримання пільг у результаті необґрунтованого використання офіційного статусу та конфлікт інтересів, тобто протиріччя між службовими обов'язками та особистими інтересами [19, с. 113].

У Модельному законі «Про боротьбу з корупцією», прийнятому на XIII пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД 3 квітня 1999 р., корупцією (корупційним правопорушенням) визнається передбачене законом прийняття особисто або через посередників майнових благ і переваг державними службовими особами, а також особами, прирівняними до них, із використання своїх службових повноважень і пов'язаних із ними можливостей, а так само підкуп таких осіб шляхом протиправного надання їм фізичними і юридичними особами вказаних благ і переваг. Попри розмаїття підходів до явища і визначень корупції можна стверджувати, що вона виникає тоді, коли індивід всупереч закону ставить власні інтереси вище за інтереси суспільства і держави [20, с. 127].

Із наведених визначень корупції можна виділити такі її основні ознаки:

- 1) наявність суб'єкта, наділеного повноваженнями щодо розподілу суспільних благ;
- 2) корисливий мотив корупціонерів (особисте збагачення чи збагачення «близьких» осіб);
- 3) наявність суспільної шкоди від корупційної діяльності.

Окрім наведених ознак необхідно виділити ще деякі, з допомогою яких можна більш чітко визначити сутність корупції. Однією з таких ознак є те, що корупція проявляється в публічно-правових відносинах. [21, с. 19].

Протидія корупції повинна здійснюватися перш за все в публічній сфері, там, де виникає конфлікт між особистою поведінкою суб'єкта корупції та інтересам держави. За відомою формулою римського юриста Ульпіана, публічна правова підсистема застосовується для врегулювання правового становища держави, приватна – до окремих осіб. Корупція в основному виникає в публічній правовій підсистемі, тобто у сфері «державних справ». Зокрема, сюди можна віднести сферу державного устрою; сферу діяльності всіх публічних інститутів, апарату держави; сферу адміністративних відносин, державної служби, кримінального переслідування та відповідальності; сферу міждержавних відносин і міжнародних організацій та ін. [22, с. 74].

Той, хто надає неправомірну вигоду, зацікавлений у тому, щоб посадова особа прийняла таке управлінське рішення, яке б надавало йому певні переваги чи зменшувало їх розмір. Він платить за рішення, яке на його користь змінює систему прав власності на ресурси, які є об'єктом регулювання з боку держави. Різницю між реальною вартістю ресурсів, товарів, робіт чи послуг і тим, що сплачують за них суб'єкти корупційних правопорушень, мовою економіки можна назвати корупційною вигодою. Така вигода виникає за наявності в суб'єкта корупційного правопорушення спеціальних повноважень та перевищення ним меж цих повноважень. Узагальнюючи викладене, можемо визначити корупцію в широкому розумінні як систему корупційних відносин, засновану на протиправних

діяннях публічних посадових осіб із корупційною вигодою та всупереч державним і суспільним інтересам. [23, с. 188].

Проявляється корупція в численних формах і за розмахом може бути дрібною або масштабною. Вона може полягати у зловживанні економічними та політичними інструментами — тарифами і кредитами, програмами будівництва житла, правоохоронними органами і законами. Вона може виникати як у державному, так і в приватному секторах чи в обох одночасно. Корупція може включати в себе обіцянки, погрози, часто і те й інше; до неї може вдаватися як державний службовець, так і зацікавлений клієнт; вона може тягнути за собою акти навмисного втручання або ж невтручання, законні або незаконні послуги; вона може існувати як всередині державних організацій, так і поза ними [24, с. 95].

Публічні корупційні відносини можна визначити як сукупність відносин у публічній сфері, що пов'язані з отриманням корупційної вигоди суб'єктами корупційних правопорушень. Логіка корупції стає зрозумілою, якщо проаналізувати систему таких відносини. Зокрема, за кількістю сторін, які беруть участь у корупційних відносинах можна виділити такі групи: корупційних систем:

- 1) проста, коли в корупційних відносинах беруть участь безпосередньо дві сторони (з можливою множинністю), між якими існує домовленість про взаємний обмін корупційною вигодою – особа, яка надає неправомірну вигоду та особа, яка її отримує;
- 2) складна, коли до корупційних відносин залучаються також посередник (чи посередники), представники організованої злочинності, тощо.

Отже, на сьогодні в науковій літературі відсутнє єдине системне визначення корупції, яке б характеризувало цей складний феномен у всій різноманітності його форм та проявів. Корупція – це комплексне поняття, яке охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень [25].

1.2 Кримінально-правове регулювання відповідальності за корупційні злочини в Україні

Термін "корупція" в розумінні Закону України "Про запобігання корупції" означає використання особою, визначеною у його частині першій статті 3, наданих цій особі владних повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки, пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка, пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. [26].

На думку професора Мельника М.І. корупція - це також соціальне явище, яке має соціальну обумовленість, соціальні закономірності розвитку та здійснює негативний вплив на соціальні процеси. Існуючи в суспільстві, корупція пронизує різні соціальні сфери та по різному деформує суспільні відносини [27, с. 76].

Шлях боротьби з корупцією в Україні розпочинається з грудня 1994 р., коли за пропозицією новоутвореної Верховною Радою України другого скликання Комісії з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією парламентом прийнято за основу проект Закону України про боротьбу з корупцією, а в жовтні 1995 р. його ухвалено як закон і введено в дію 16.11.1995 р. Законодавець визначив, що вчинення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, корупційного діяння, якщо воно не містить складу злочину, тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу.

Підґрунтям інституційного забезпечення антикорупційної діяльності мав стати виданий у 1997 р. Президентом України Л.Д. Кучмою Указ «Про Національну програму боротьби з корупцією» [28, с. 139].

Однак урядовий контроль за реалізацією заходів цієї Програми за формальними критеріями і відсутністю політичної волі керівництва держави не дозволив досягти визначеної мети – «подолання корупції як суспільного зла».

Другий крок формування законодавчих засад антикорупційної діяльності зроблено Президентом України В.А. Ющенком. У вересні 2006 р. було подано на розгляд Верховної Ради України антикорупційний пакет законопроектів, який включав в себе законодавчі пропозиції щодо ратифікації Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією і Додаткового протоколу до цієї Конвенції, проекти законів України про засади запобігання та протидії корупції, про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень та про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення.

Парламентський розгляд цих президентських пропозицій завершився приєднанням України з 01.01.2010 р. до Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції і з 01.03.2010 р. – до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [29, с. 96].

Спеціальні антикорупційні закони «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», які ухвалено Верховною Радою України 11.06.2009 р., не введено в дію і 21.12.2010 р. парламентом визнані такими, що втратили чинність [30, с. 208].

Черговий, третій крок формування законодавчих засад антикорупційної діяльності, зроблено Президентом України В.Ф. Януковичем – у грудні 2010 р. подано на розгляд Верховної Ради України проект Закону України про засади запобігання і протидії корупції в Україні. За результатами парламентського розгляду цього законопроекту ухвалено

закони України «Про засади запобігання і протидії корупції» і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», які набрали чинності 01.07.2011 р. Чинним на сьогодні залишився лише останній [31, с. 56].

Соціальна зумовленість правових норм як відповідність, адекватність права регульованим суспільним відносинам, його здатність відображати об'єктивні потреби суспільного життя передусім передбачає установаження такої моделі правового регулювання та її компонентів, які б ефективно виконували покладене на них завдання – оптимально впорядковувати поведінку людей, щоб вона відповідала інтересам єдиного джерела влади в Україні – Українського народу, утверджувати й забезпечувати права і свободи людини. При цьому така модель повинна водночас відповідати високим стандартам правових держав, а також постулатам природного права, які, зокрема, визнані й формалізовані у правовій системі у вигляді основоположних принципів та установок [32, с. 94].

Ключовими здобутками у сфері інституційного забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні стало створення спеціалізованих антикорупційних органів по боротьбі з корупцією, а саме: Національне агентство з питань запобігання корупції – здійснює функцію перевірки декларацій державних службовців і стилю їх життя, розкриття будь-якої інформації з приводу фактів корупції чи зловживання посадою.

Запуск роботи антикорупційного агентства було однією з вимог Європейського Союзу для безвізового режиму з Україною; Національне антикорупційне бюро (далі НАБУ) створене для розслідування корупційних злочинів високопосадовців; Спеціалізована антикорупційна прокуратура - здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності досудового розслідування НАБУ; Національна поліція України - центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод

людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки, Агентство з розшуку та менеджменту активів - забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні. а також Державне бюро розслідувань, яке . розслідує кримінальні провадження, в яких фігурують правоохоронці, судді і найвищі службовці (від міністрів до начальників ГУ) [33; 34; 35; 36; 37; 38; 39].

Трактуванню корупційних злочинів присвячені окремі положення:

1. Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. (ратифікована Україною 4 лютого 2004р.).
2. Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 р. (м. Страсбург) (ратифікована Україною 18 жовтня 2006 р.),
3. Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 174) від 4 листопада 1999 р. (м. Страсбург) (ратифікована Україною 16 березня 2005 р.),
4. Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (ратифікована Україною із заявами 18 жовтня 2006 р.).

Діюче визначення корупції значно розширило його зміст порівняно із тим, яке було закріплено в Законі України «Про боротьбу з корупцією» 1995 року за рахунок: 1) передбачення в якості мети протиправного використання влади одержання благ не тільки матеріального, а й нематеріального характеру; 2) включення в коло суб'єктів корупційних діянь службовців приватного сектору, осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги, посадових осіб іноземних держав, посадових осіб міжнародних організацій, працівників юридичних осіб, фізичних осіб, які надають перерахованим особам неправомірну вигоду; 3) визнання

корупцією не тільки використання за неправомірну вигоду наданих службових повноважень, а й використання пов'язаних із цим можливостей. [40, с. 27].

В жовтні 2014 року Верховна Рада України схвалила Закон України «Про запобігання корупції», який заклав основи антикорупційної політики і законодавства, виходячи з нової суспільно-правової парадигми. Національна політика у сфері боротьби з корупцією з цього моменту має визначатися на нових правових та організаційних засадах, реалізовуватися згідно нової інституційної системи запобігання корупції в Україні та за допомогою нових превентивних антикорупційних механізмів. Чинна редакція Закону України «Про запобігання корупції» від 18.10.2019 р. визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

2.1. Кримінально-правовий аналіз складів «безумовно» корупційних злочинів (ст. ст. 210, 354, 365-2, 368-369-2 КК України)

14 жовтня 2014 р. Верховною Радою України було прийнято так званий «антикорупційний пакет законів» чинне місце серед яких займає Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», у прикінцевих положеннях якого передбачено внесення деяких змін до низки нормативно-правових актів, зокрема КК України. Зазначені зміни вступили в дію з 26 січня 2015 р., тобто з дня набрання чинності першим.

Завдяки внесеним змінам у законодавстві про кримінальну відповідальність вперше окреслено перелік «корупційних злочинів». Так, у примітці до ст. 45 КК України зазначено, що «корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364', 365-2, 368-369-2 цього Кодексу». Зазначений перелік є вичерпним і не може бути розширений, тобто фактично віднесення діянь, передбачених іншими статтями кримінального законодавства, до корупційних злочинів є неможливим [41, с. 56].

Окрім визначення переліку корупційних злочинів, внесення змін до КК України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро» мало за мету в першу чергу унеможливити або ускладнити застосування пільгових (заохочувальних) норм кримінального права до осіб, які вчинили такі діяння (зокрема, інституту звільнення від кримінальної відповідальності, призначення більш м'якого покарання чи його відбування за амністією, зняття судимості, тощо).

На думку провідних представників науки кримінального права (В.М. Киричко, В.М. Куц), корупційним злочинам притаманне поєднання ознак,

якими характеризується юридичний склад злочину, передбачений Особливою частиною КК України, та власне ознак корупційного правопорушення [42, с. 71].

Говорячи про відмінність корупційних злочинів від інших корупційних правопорушень, слід повністю погодитися з В.М. Киричком, який критерій такого відмежування вбачає в ступені суспільної небезпечності діяння. Остання полягає в тому, що виконання службових обов'язків та повноважень, яке повинно здійснюватись відповідно до закону, фактично ставиться в залежність від одержання неправомірної вигоди від інших осіб, чим заподіюється або створюється загроза заподіяння істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [43, с. 232].

Що ж до питання про той критерій, який покладений законодавцем в основу відмежування корупційних злочинів від інших злочинних діянь, то варто з цього приводу підтримати точки зору В.І. Тютюгіна та К. С. Косінової, а саме: «аналіз складів злочинів, зазначених у примітці до ст. 45 КК України, свідчить, що їх складають діяння, які істотно різняться як за своїм складом, так і за ознаками». Тож характерні ознаки корупційних злочинів полягають у такому [45; 56 с. 388].

Перша ознака безпосередньо впливає з положень примітки до ст. 45 КК України, на основі яких можна дійти висновку, що законодавець поділив кримінальні корупційні правопорушення на дві відносно відокремлені групи: безумовно і умовно корупційні злочини.

Злочинні діяння, які завжди є корупційними правопорушеннями (безумовно корупційні злочини). До таких віднесені злочини, передбачені такими статтями КК України:

Ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»;

Ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»;

Ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»;

Ст. 364-1 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»;

Ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»;

Ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»;

Ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»;

Ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»;

Ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»;

Ст. 369-2 «Зловживання впливом».

Проаналізуємо окремі склади умовно корупційних злочинів. Зокрема: ст. 210, 364, 368, 369 КК України.

Можна погодитися з думкою, що висловлена в літературі, що за ст. 210 КК України основним безпосереднім об'єктом злочину є бюджетна система України в частині встановленого порядку виконання державного і місцевих бюджетів за видатками та кредитування з бюджету. Основним нормативно-правовим актом, який визначає засади бюджетної системи України, її структуру, принципи, правові засади функціонування, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин і до положень якого слід передусім звертатись при розкритті бланкетної диспозиції коментованої статті КК, є БК. При виконанні державного бюджету і місцевих бюджетів застосовується казначейське обслуговування бюджетних коштів. Державна казначейська служба України, діяльність якої спрямовується і координується через МФ (далі у цьому коментарі - ДКС), забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунку, відкритого у НБ. Додатковим обов'язковим

об'єктом злочину, передбаченого ст. 210, є порядок здійснення службовими особами покладених на них службових повноважень, а додатковими факультативними об'єктами - зокрема, власність, конституційні права громадян, інтереси правосуддя [45; 46, с. 949].

Предметом злочину вважаються бюджетні кошти. Якщо кримінально-правове поняття «бюджетні кошти» охоплює лише надходження бюджетів, то визначення цього поняття, закріплене в регулятивному законодавстві (п. 11 ч. 1 ст. 2 БК), - і витрати бюджету. З урахуванням того, що злочинність діяння визначається законом про кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 4 КК), поняття бюджетних коштів при кваліфікації вчиненого за ст. 210 має розумітись в його вузькому (кримінально-правовому) значенні. Водночас широке (закріплене в БК) розуміння поняття бюджетних коштів є прийнятним для кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 211 [46; 45, с. 934].

З об'єктивної сторони вчинення злочину можливе в таких формах: 1) нецільове використання бюджетних коштів; 2) здійснення видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК або закону про Державний бюджет України на відповідний рік; 3) надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК або закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Об'єктивна сторона зазначених правопорушень полягає у зловживанні владою (службовим становищем) та можливостями, що випливають із такого становища, або ж пов'язана з одержанням неправомірної вигоди від іншої особи (можливість одержання якої так само пов'язана з обійманням особою певної посади).

Під нецільовим використанням бюджетних коштів потрібно розуміти витрачання бюджетних коштів на цілі, що не відповідають: 1) бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет; 2) напрямам використання бюджетних

коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми (в разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або порядку використання бюджетних коштів; 3) бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

Злочин є закінченим з моменту вчинення однієї з дій, альтернативно вказаних у ст. 210 (формальний склад).

Суб'єкт злочину є спеціальним [46, с.198].

Передусім за ст. 210 можуть кваліфікуватись дії службових осіб організацій, які є розпорядниками бюджету. За обсягом наданих прав розпорядники відповідно до БК поділяються на головних розпорядників коштів бюджету й розпорядників коштів бюджету нижчого рівня.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Мотиви (соціально корисні, нейтральні чи шкідливі) на кваліфікацію за ст.210 не впливають. Кваліфікованим видом злочину доцільно визнати вчинення його з корисливих мотивів. Така диференціація кримінальної відповідальності, крім часткового узгодження ст. 210 зі ст. 17 Конвенції ООН проти корупції, дозволить врахувати позицію судової практики: фактична караність злочину, передбаченого ст. 210, залежить, зокрема, від мотиву дій винуватої особи. Порушення вимог бюджетного законодавства через необережність за наявності підстав може кваліфікуватись за ст. 367.

Проаналізувавши ст. 364, можна сказати, що зловживання владою або службовим становищем визнається злочином за наявності трьох ознак в їх сукупності: 1) використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби; 2) вчинення такого діяння з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи; 3) завдання такими діями істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

З об'єктивної сторони цей злочин може мати такі форми: 1) зловживання владою; 2) зловживання службовим становищем, які завдали

істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [46, с. 208].

Під зловживанням владою, на думку М. І. Хавронюка, слід розуміти умисне використання службовою особою, яка має владні повноваження, всупереч інтересам служби своїх прав щодо пред'явлення вимог, а також прийняття рішень, обов'язкових для виконання іншими фізичними чи юридичними особами. Зловживати владою може як представник влади, так і службова особа, яка виконує організаційно-розпорядчі функції, оскільки остання також має владні повноваження, що розповсюджуються на підпорядкованих їй осіб.

Зловживання службовим становищем - це будь-яке умисне використання службовою особою всупереч інтересам служби своїх прав і можливостей, пов'язаних з її посадою. У цілому зловживання службовим становищем – це більш широке поняття, воно охоплює зловживання владою, оскільки використовувати всупереч інтересам служби службова особа може і владні права та можливості, якщо вона ними наділена [46, с. 215].

Зловживання владою або службовим становищем передбачає наявність взаємозв'язку між службовим становищем винного і його поведінкою, яка виражається в незаконних діях або бездіяльності. Службова особа при зловживанні у будь-якій формі прагне скористатися своїм службовим становищем, яке передбачає як наявність передбачених законами та іншими нормативно-правовими актами повноважень (прав і обов'язків), так і наявність фактичних можливостей, які надає їй сама посада (її загально визнана вага, важливість, впливовість). Так, службова особа може використати свою посадову впливовість для дачі відповідних розпоряджень, вказівок підпорядкованим організаціям, їх службовим особам і вжиття заходів для їх виконання [46, с. 235].

Словосполучення «всупереч інтересам служби» передбачає, що службова особа не бажає рахуватися з покладеними на неї законом чи

іншим нормативно-правовим актом обов'язками, діє всупереч їм, не звертає увагу на службові інтереси.

На думку більшості науковців, під інтересами служби слід розуміти насамперед інтереси суспільства та держави взагалі, і крім того, інтереси певного органу, підприємства, установи або організації, що не суперечать, не протиставляються інтересам суспільства та держави. Тому дії службової особи, вчинені у вузьковідомчих інтересах на шкоду загальнодержавним інтересам чи інтересам інших підприємств, установ та організацій, також можуть визнаватися вчиненими всупереч інтересам служби [46, с. 247].

Фактичне настання істотної шкоди необхідне для визнання цього злочину закінченим, адже склад його за своєю конструкцією є матеріальним. Необхідною ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст.364, є наявність причинового зв'язку між зловживанням владою або службовим становищем та істотною шкодою.

Суб'єктом зловживання владою або службовим становищем вважається лише службова особа [46, с. 258].

З суб'єктивної сторони цей злочин є умисним. Він характеризується умисним ставленням винного до діяння і умисним або необережним ставленням до його наслідків. Тобто вина при вчиненні цього злочину може мати змішаний (складний) характер.

Предметом злочину зазначеного в ст. 368 КК України вважається неправомірна вигода. Кваліфікація дій службової особи за ч.1 ст.368 неможлива у разі, якщо неправомірна вигода має майновий характер, а її розмір дорівнює або перевищує 100 нмдг та якщо у вчиненому не вбачається інших кваліфікуючих ознак цього злочину.

У ч.1 ст.368 не встановлено мінімального розміру неправомірної вигоди як предмета злочину, передбаченого цією кримінально-правовою нормою. Законодавець виходить з того, що одержання (прийняття пропозиції, обіцянки, прохання надати) неправомірної вигоди у будь-якому розмірі порушує правомірне функціонування публічної управлінської сфери,

підриває її авторитет (останній кількісного виміру не має), а тому повинно визнаватися злочином.

Об'єктивна сторона злочину характеризується такими діями, як:

1) прийняття пропозиції неправомірної вигоди; 2) прийняття обіцянки неправомірної вигоди; 3) одержання неправомірної вигоди; 4) прохання надати неправомірну вигоду.

На думку професора Мельника, із диспозиції ч.1 ст. 368 випливає нерозривний зв'язок між одержанням неправомірної вигоди, з одного боку, і вчиненням або невчиненням службовою особою дій з використанням своїх владних чи інших службових повноважень – в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи, з другого. Відсутність такого зв'язку виключає наявність складу цього злочину. Водночас фактичне вчинення або невчинення дій по службі в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи знаходиться поза межами об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч.1 ст. 368 [46, с. 276].

З цього погляду кваліфікації за ст. 368 не має значення, за яких (законних чи незаконних) дій з використанням службового становища винний одержує або просить неправомірну вигоду, приймає пропозицію або обіцянку такої вигоди. Якщо це зроблено за правомірні діяння або за такі протиправні діяння по службі, які є дисциплінарними проступками, то особа має нести відповідальність лише за ст. 368.

Суб'єктом даного злочину вважається службова особа, яка є «публічною», а суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Пропозиція, надання обіцянки неправомірної вигоди, з одного боку, та одержання чи прохання такої вигоди, з другого, передбачають, що обидві сторони усвідомлюють характер вчинюваних ними діянь із неправомірною вигодою.

Одержання службовою особою неправомірної вигоди, поєднане з вимаганням (ч.3 ст.368), треба відрізнити від такогозлочину проти

власності, як вимагання, вчинене службовою особою з використанням свого службового становища (с.2 ст.189). Зокрема, вимагання особою, може набувати завуальованого вигляду, тоді як каране за ч.2 ст. 189 вимагання, вчинюване службовою особою з використанням свого службового становища, завжди передбачає відкрите пред'явлення певної майнової вимоги. Відрізняються порівнювані діяння і за предметом, адже неправомірна вигода в ст. 368 може носити немайновий характер, що не характерно для вимагання як злочину проти власності [46, с. 298].

На відміну від ст. 368, для кваліфікації за ст. 369 не має значення розмір пропонованої, обіцяної чи наданої неправомірної вигоди, тобто він може бути незначним, значним, великим або особливо великим.

Об'єктивна сторона складу злочину характеризується такими діяннями: 1) пропозиція неправомірної вигоди, 2) її обіцянка; 3) надання неправомірної вигоди. Якщо особа пропонує (обіцяє) службовій особі неправомірну вигоду, але фактично не збирається її надавати і не надає, то її дії, на думку М. І. Хавронюка, все одно слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 369 як закінчений злочин [46, с. 307].

При вчиненні дій, передбачених ст. 369, адресатом неправомірної вигоди є службова особа; причому службовій особі неправомірну вигоду пропонують, обіцяють або надають за вчинення чи не вчинення нею в інтересах того, хто її пропонує, обіцяє чи надає, або в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Вчинене, на думку Д. Г. Михайленка, слід кваліфікувати не за ст. 369, а за відповідними частинами статей 354, 368-3, 368-4, 369-2, якщо адресатом неправомірної вигоди є: 1) працівник підприємства, установи, організації, який не службовою особою; 2) особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації; 3) службова особа юридичної особи приватного права; 4) особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг; 5) особа, яка пропонує чи обіцяє

(погоджується) за неправомірну вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави. [46, с. 313].

Фактичне надання неправомірної вигоди службовій або третій особі, каране за ст. 369, може відбутись і після вчинення службовою особою обумовлених діянь по службі. Склади злочинів, передбачених статтями 368, 369, тісно пов'язані між особою. За загальним правилом, кримінальній відповідальності підлягає як особа, яка запропонувала, пообіцяла чи надала неправомірну вигоду, так і той, хто її одержав, прийняв пропозицію (обіцянку) неправомірної вигоди чи просив надати. Водночас можливі такі ситуації, коли одна з цих осіб кримінальній відповідності не підлягатиме (через відсутність ознак загального суб'єкта злочину) або звільнитиметься від неї.

Для кваліфікації дій за ст. 369 не має значення, за виконання чи невиконання яких (законних чи незаконних) дій пропонують, обіцяють або надають неправомірну вигоду. Так, злочином є пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди з метою забезпечення прийняття неупередженого рішення службовою особою, що не є порушенням її службових обов'язків. Але, якщо дія, позначена в ч. 1 ст. 369, здійснена для того, щоб службова особа вчинила незаконне діяння, яке містить ознаки складу самостійного злочину, то скоєне утворює підбурювання до відповідного злочину і додатково кваліфікується за ч. 4 ст. 27 [46, с. 322].

Це може мати місце, наприклад, коли за неправомірну вигоду суддя виносить завідомо неправосудне рішення, а службова особа підробляє документ. У такій ситуації треба встановити, що той, хто запропонував, пообіцяв або надав неправомірну вигоду, схилив службову особу до вчинення злочину по службі, породив у неї відповідний умисел.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 369, вважається загальним (фізична осудна особа, якій виповнилось 16 років). На кваліфікацію за ст.

369 не впливає те, діяла особа, яка пропонувала, обіцяла чи надавала неправомірну вигоду, за власною ініціативою чи ініціативою інших осіб.

Надання неправомірної вигоди може бути здійснено як особисто, так і через посередника. Останнім є суб'єкт, який не надає (не прагне надати) неправомірну вигоду службовій особі від свого імені та не бажає вчинення (не вчинення) службовою особою дій з використанням її службового становища в своїх інтересах (інтересах третіх осіб). На відміну від посередника, дії виконавця надання неправомірної вигоди саме на це і спрямовуються.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом: винний усвідомлює, що він пропонує, обіцяє чи надає службовій особі неправомірну вигоду за виконання чи невиконання будь-яких дій з використанням наданої їй влади чи службового становища в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи. Якщо особа пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду приватній особі, помилково вважаючи її службовою, то вчинене кваліфікується як замах на злочин, передбачений ст. 369 [47, с. 1175].

Це може мати місце у випадку, коли така приватна особа, видаючи себе за службову, самовільно присвоїла владні повноваження чи звання службової особи. Ті дії мають кваліфікуватись за статтями 190 і 353, а за наявності підстав таких як підбурювання до замаху на вчинення аналізованого злочину (ч. 4 ст. 27, ч. 2 ст. 15 і відповідна частина ст. 369).

Мотиви (корисливі, особиста зацікавленість, неправильно зрозумілі інтереси служби тощо) на кваліфікацію за ст. 369 не впливають. Не буде складу цього злочину, коли той, хто пропонує, обіцяє або надає майнове чи немайнове благо, помилково вважає, що його передача здійснюється: 1) правомірно (наприклад, відбувається сплата штрафу або офіційно оплачуються певні послуги); 2) благо призначається, як оплата за реалізацію професійних прав та обов'язків, відмінних від використання влади або службового становища службової особи.

2.2. Кримінально-правовий аналіз складів «умовно» корупційних злочинів (ст. ст. 191, 262, 308, 313, 320, 357, 410 КК України)

Злочинні діяння, які будуть вважатися корупційними лише за умови їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем відносяться до умовно корупційних злочинів. Відповідні злочини передбачені такими положеннями КК України:

ч. 2 ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»;

ч. 2 ст. 262 «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»;

ч. 2 ст. 308 «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»;

ч. 2 ст. 313 «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»;

ст. 320 «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»;

ч.1 ст. 357 «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження»;

ч.2 ст. 210 «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем».

Проаналізуємо окремі склади умовно корупційних злочинів. Зокрема: ч.2 ст.191, ч.2 ст. 262, ч.2 ст.308, ч.2 ст 357 КК України.

Більшість науковців вважають, що злочин, передбачений ч.2 ст.191 КК України з об'єктивної сторони може бути вчинений у формі привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191).

Привласнення полягає у протиправному і безоплатному вилученні (утриманні, неповерненні) винним чужого майна, яке знаходилось у його правомірному володінні, з наміром у подальшому обернути його на свою користь. У результаті привласнення чужого майна винний починає незаконно володіти і користуватись вилученим майном, поліпшуючи безпосередньо за рахунок викраденого своє матеріальне становище.

Розтрата передбачає незаконне і безоплатне обернення винним чужого майна, яке йому ввірене чи перебувало в його віданні, на користь третіх осіб. В результаті розтрата винний поліпшує майнове становище інших осіб шляхом безпосереднього споживання ними незаконно вилученого майна, позбавлення їх за рахунок витрачання такого майна певних матеріальних витрат, збільшення доходів інших осіб.

Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем має місце тоді, коли службова особа незаконно обертає чуже майно на свою користь чи користь третіх осіб, використовуючи при цьому своє службове становище. Його особливістю є те, що, на відміну від привласнення чи розтрата, предметом заволодіння чужим майном шляхом службового зловживання може бути і майно, яке безпосередньо не було ввірене винному чи не перебувало в його віданні. У зазначений спосіб винний може заволодівати майном, щодо якого в силу своєї посади він наділений правомочністю управління чи розпорядження майном через інших осіб. Тобто він має певні владні повноваження щодо впливу на осіб, яким це майно ввірено чи перебуває у їх віданні. Предметом такого протиправного заволодіння може бути також майно, щодо якого ані

сам винний, ані його підлеглі не були наділені певною правомочністю. На відміну від привласнення і розтрата для заволодіння чужим майном шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем основною ознакою є наявність чи відсутність у винного певної правомочності щодо майна, яке є предметом злочину, а використання для заволодіння чужим майном офіційно наданих йому за посадою службових повноважень.

Якщо заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем було пов'язане з внесенням такою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, іншим підробленням документів або складанням і видачею завідомо неправдивих документів, дії винного потребують кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статей 191, 366 [54, с. 190]

Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем слід відмежовувати від зловживання владою або службовим становищем, яке вчинюється з метою одержання неправомірної вигоди і утворює склад злочину, передбаченого ст. 364. Зловживання службовою особою своїм службовим становищем при вчиненні злочину, передбач. ч.2 ст.191, виступає способом заволодіння чужого майна і таким чином утворює спеціальний склад службового зловживання. При зловживанні владою або службовим становищем, відповідальність за яке передбачена ст. 364, службова особа не заволодіває чужим майном, а діючи всупереч інтересам служби і протиправно отримуючи вигоду зі свого службового становища, заподіює власникові майна майнову шкоду. При цьому така шкода може полягати у так званій упущеній вигоді. На відміну від злочину, передбач. ч.2 ст.191, зловживання владою або службовим становищем (ст.365) може супроводжуватись оплатним вилученням чужого майна, за якого відбувається заміна майна на рівноцінний еквівалент, - інше майно, гроші, використання чужого майна для особистих потреб без мети заволодіння ним, тощо.

Суб'єктом привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191) вважається лише службова особа.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

За ч.2 ст. 262 об'єктом злочину є громадська безпека в частині убезпечення від неконтрольованого доступу до вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів. Виокремлення протиправного безоплатного заволодіння ними в окрему статтю Особливої частини КК пояснюється тим, що ці дії порушують громадську безпеку, порівняно з викраденням майна становлять підвищену суспільну небезпеку і в ряді випадків не охоплюються нормами про злочини проти власності.

Предметом злочину, передбаченого ст. 262, вважається: 1) зброя (крім гладко ствольної мисливської); 2) бойові припаси; 3) вибухові речовини; 4) вибухові пристрої; 5) радіоактивні матеріали [55, с. 598].

Об'єктивна сторона злочину охоплює вчинення таких дій щодо вказаних предметів, як заволодіння шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 262).

Суб'єктом злочину вважається службова особа.

Можемо погодитися з думкою М. І. Хавронюка стосовно ст. 357 КК України. Тож, безпосереднім об'єктом злочину є встановлений законодавством порядок обігу і використання офіційних та деяких приватних документів, який забезпечує нормальну діяльність підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, а також права і законні інтереси фізичних осіб, порядок документального посвідчення фактів, які мають юридичне значення [47, с. 1097].

Предметом злочину вважається: 1) офіційні документи, у тому числі електронні, штампи, печатки; 2) приватні документи, що знаходяться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності

(частини 1 і 2 ст. 357); 3) паспорт або інший важливий особистий документ (ч. 3 ст. 357).

Документом визнається матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі. Під документом, як предметом цього злочину, на думку більшості науковців, слід розуміти не лише ділові папери, які підтверджують факти, що мають юридичне значення, а й інші матеріальні об'єкти, наділені здатністю посвідчувати такі факти (фотографії, фотоплівки, аудіо та відеоплівки, відтиски тощо).

Електронним визнається документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Це відображення даних, які містять електронний документ, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною.

Законодавство передбачає такі види паспорта, як документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України: 1) паспорт громадянина України; 2) паспорт громадянина України для виїзду за кордон; 3) дипломатичний паспорт України; 4) службовий паспорт України. Форма кожного такого документа встановлюється законом.

До інших важливих особистих документів відносять посвідчення військовий квиток, трудову книжку, диплом про закінчення вищого закладу освіти, свідоцтво про народження, проїзний документ дитини, карту фізичної особи – платника податків, свідоцтво про право на спадщину, інші офіційні або приватні документи, які засвідчують важливі факти і події в житті людини і втрата яких істотно ускладнює реалізацію їх прав, свобод і законних інтересів.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 357, виражається у таких альтернативних діях стосовно відповідних документів, штампів, печаток: 1) викрадення; 2) привласнення; 3) вимагання; 4) заволодіння

шляхом шахрайства; 5) заволодіння шляхом зловживання особи своїм службовим становищем; 6) знищення; 7) пошкодження; 8) приховування.

Під викраденням, як визначено в літературі, слід розуміти вилучення документів, штампів або печаток із офіційного обігу підприємств, установ, організацій і заволодіння ними шляхом крадіжки, грабежу або розбою [47, с. 1098].

Приховування – це відмінне від викрадення, привласнення, заволодіння шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем утаювання документів, штампів, печаток, переміщення їх з місць належного зберігання, внаслідок чого підприємство, установа, організація або громадянин позбавляються можливості використовувати зазначені предмети за їхнім цільовим призначенням.

Основним безпосереднім об'єктом злочину в ч.2. ст.308 КК України є встановлений з метою захисту здоров'я населення порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, власність.

Об'єктивна сторона злочину передбачає умисне незаконне вилучення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів будь-яким способом (окрім розтрати) із підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності, чи в окремих громадян, у тому числі вилучення маку снотворного чи конопель або їх частин із земельних ділянок господарств чи громадян до закінчення збирання врожаю. При цьому не має значення, правомірно чи незаконно особа володіла наркотичним засобом, психотропною речовиною, їх аналогом або вирощувала зазначені рослини, які стали предметом незаконного вилучення.

Способами такого вилучення є заволодіння ними шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами шляхом крадіжки, грабежу чи шахрайства вважається

закінченим злочином з моменту заволодіння цими предметами і реальної можливості хоча б первісно розпорядитися ними (сховати, передати іншій особі тощо); шляхом привласнення чи зловживання службовим становищем – з моменту утримання цих засобів чи речовин і обернення їх таким чином на свою користь або користь інших осіб. [47, с. 877].

Суб'єктом злочину, вчиненого шляхом крадіжки, грабежу, розбою та вимагання, вважається осудна особа, яка досягла 14-річного віку, а вчиненого шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем - службова особа. Привласнення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів може бути вчинено лише особою, якій вони були ввірені чи перебували у її віданні у зв'язку з її професійною діяльністю.

Суб'єктом злочину, вчиненого в інший спосіб, вважається осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. У разі вчинення його шляхом розбою обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами [47, с. 879].

Об'єктивна сторона цієї групи злочинів як злочинне діяння передбачає: викрадення, привласнення, вимагання, тощо. Самі по собі такі дії у разі їх вчинення пересічним громадянами не мають жодного відношення до корупційних, а тому корупційними такі злочини будуть вважатися винятково у тому випадку, якщо будуть вчинені шляхом зловживання особою своїм службовим становищем (владою).

Друга ознака кримінальних корупційних злочинів полягає у тому, що суб'єкт таких злочинів не лише використовує своє службове становище, а безпосередньо зловживає ним. Зловживання може знайти свій прояв не тільки у дії, а й у бездіяльності, формою вираження яких є використання особою влади або своїх службових повноважень усупереч інтересам служби. Отже, зміст другої ознаки кримінальних корупційних правопорушень полягає у такому: корупційний злочин в обов'язковому

порядку буде йти «у розріз» із завданнями та функціями держави, на виконання яких уповноважений суб'єкт відповідальності за корупційні правопорушення [56, с. 190].

Третя ознака полягає у тому, що суб'єктивна сторона корупційного злочину характеризується виною у формі умислу. Особа свідомо йде на вчинення злочину, усвідомлює характер наслідків вчинення (чи невчинення – бездіяльність) нею тих чи інших дій та бажає, щоб вони настали незалежно від мети (того бажаного результату, якого особа досягає вчиняючи діяння) та мотивів особи (того, чим вона керується вчиняючи те чи інше діяння). Як виняток, у злочинах, передбачених статтями 364, 364-1, 365-2 КК України ставлення до наслідків може виявлятися як у формі умислу, так і у формі необережності. У переважній більшості корупційних злочинів, зокрема, передбачених статтями 191, 354, 357, 364, 365-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, ч.2 та 3 ст. 369-2 КК України, обов'язковою є наявність корисливого мотиву [48].

Наступна ознака полягає в тому, що переважна більшість безумовно корупційних злочинів полягає в отриманні чи наданні неправомірної вигоди, включаючи пропозицію чи обіцянку. При цьому неправомірна вигода має бути факультативною ознакою об'єкта злочину як предмета (статті 354, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України), або характеристикою суб'єктивної сторони корупційних злочинів, будучи метою їх вчинення (статті 364, 364-1, 365-2 КК України) [49, с. 72].

П'ята характеристика характеризує суб'єкт корупційного злочину: останнім за загальним правилом є службова особа приватного та публічного права у тому числі та, яка надає публічні послуги. Як виняток, суб'єктом корупційного злочину, передбаченого ст. 354 КК України, вважається працівник підприємства, установи чи організації незалежно від організаційно-правової форми, який не є службовою особою. У той же час у ч. 1 та 2 статей 368-3 та 368-4, ст. 369 та ст. 369-2 КК України суб'єкт делікту вважається загальним [50, с. 339].

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

3.1 Поняття, види і порядок застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення корупційних злочинів

До заходів кримінально-правового характеру, на думку професора В. Я. Настюка за вчинення корупційних злочинів слід віднести:

- 1) позбавлення волі на певний строк;
- 2) позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на визначений строк;
- 3) штраф;
- 4) виправні роботи
- 5) конфіскація майна.

Беззаперечною особливістю кримінальної відповідальності за корупційні злочини є встановлення спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру, спрямованого на посилення боротьби з корупцією [51, с. 122].

За загальним правилом згідно зі ст. 69 Закону України «Про запобігання корупції» кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації або спеціальній конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку. Так, конфіскація: 1) як обов'язкове додаткове покарання передбачена за вчинення корупційних злочинів, передбачених: ч.3 ст. 369, ст. 308, ч.3 ст. 368, ч.4 ст. 368, ч. 3 ст. 268-2, ч.4 ст.368-3, ч. 4 ст.368-4; 2) як факультативне додаткове покарання – ч. 3 ст. 365-2, ч. 3 ст. 369 КК України [52, с. 477].

Поняття спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру вперше передбаченоу нормах Загальної частини КК України в ст. 96-й (Законом України від 18 квітня 2013 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання План дій щодо лібералізації Європейським Союзом

візового режиму для України» у розділі XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру»), та зазнало суттєвих змін на підставі Закону України від 18.02.2016 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації [53, с. 159].

Спеціальна конфіскація полягає в примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених у КК України, за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а так само за вчинення зокрема корупційних злочинів, передбачених статтями 210, 364-1, 365-2 КК України. [54, с. 188].

При цьому спеціальна конфіскація, відповідно до ч.1 ст. 96-2 КК України, застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно:

- 1) одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна;
- 2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення;
- 3) були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли цього не встановлено, - переходять у власність держави;
- 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику

(законному володільцю), який не знав і не міг знати про її незаконне використання.

Спеціально конфіскація не може бути застосована до майна, яке перебуває у власності добросовісного набувача, а також не застосовується до грошей, цінностей та іншого майна, які згідно із законом підлягають поверненню власнику (законному володільцю) або призначені для відшкодування шкоді, завданої злочином [55].

3.2 Зарубіжний досвід застосування заходів кримінально-правового характеру антикорупційного спрямування

Міжнародний досвід в боротьбі з корупцією і кримінальній відповідальності за неї найбільш презентативно може бути розглянутий на прикладі таких країн, як Китай, Румунія, Норвегія, Франція [56, с. 325].

В Китаї антикорупційні заходи помітно посилювалися після XVIII Всекитайського з'їзду Компартії та Всекитайських зборів народних представників 12-го скликання, коли Генеральним секретарем КПК та Головою Китайської Народної Республіки було обрано Сі Дзіньпіна. Після приходу до влади він одразу оголосив відкриту війну саме нестримній офіційній корупції. Найбільш дохідливо і популярно Сі пояснив нові підходи до ліквідації корупції в інтерв'ю газеті «Волл стрит джорнал» в серпні 2015 року, напередодні свого візиту до США на запрошення Барака Обами. «Боротьба з корупцією – це те, що всі країни світу мають робити, і що їх народи бажають бачити... Народні маси найбільше ненавидять корупцію, і ми маємо діяти, щоб розвіяти їхні побоювання. Тому, – сказав Голова КНР, – ми маємо вести боротьбу і проти «тигрів», і проти «мух». По інституціональному будівництву в сфері боротьби з корупцією у мене є два зауваження. Перше: необхідно посадити владу в клітку інститутів, а друге – «сонячне світло – це кращий захід застороги проти корупції». Боротьба з корупцією не позначиться на економіці. Навпаки, наголосив Сі Дзіньпін, боротьба з корупцією, з такими протизаконними діями, як хабарництво,

допоможе створити чистий уряд, видалити перешкоди, які заважають ринковій діяльності, пришвидшити оформлення справедливих правил і створити більш сприятливе інвестиційне і бізнес-середовище. [57, с. 164].

І вже в перший рік керівництва країною нового Генерального секретаря КПК і Голови Китайської Народної Республіки стало зрозуміло, що обіцянки Сі Дзіньпіна викоринити корупцію, по-справжньому «вдарити по тиграх» не залишаться обіцянками [58, с. 304].

У 2014 році за корупційні злочини, хабарництво, здирництво, зловживання владою та посадами було засуджено понад 71 тисячу осіб. Було порушено, розслідувано і доведено до суду справи стосовно 33 вищих партійних і держчиновників. Серед них такі «недоторканні» раніше «тигри», як заступник голови Народної політичної ради КНР Су Жун, заступник голови Центральної військової ради КНР Сюй Цайхоу, член Постійного комітету Політбюро ЦК КПК Чжоу Юнкан. Чжоу, до речі, став першим серед китайських найвищих посадовців, кого обвинуватили в корупції і засудили до довічного ув'язнення.[59].

Така жорстка боротьба з крадіжками і нецільовим використанням бюджетних коштів, з порушенням партійної дисципліни і корупцією у найвищих ешелонах влади, незважаючи на посади, не могла, вважають аналітики, не позначитися на темпах економічного зростання Китаю. Уже за підсумками першого півріччя 2015-го економіка Піднебесної продемонструвала зростання на сім відсотків. «Зростання на такому рівні, – зазначив Сі Цзіньпін, – тобто приблизно сім відсотків, буде достатнім для досягнення напрацьованих нами цілей розвитку, а саме до 2020 року збільшити вдвічі валовий внутрішній продукт і середньодушовий дохід населення – і міського, і сільського» [60, с. 15].

А загалом, продовжуючи тему антикорупційної боротьби в Піднебесній, за п'ять років приходу до влади в 2013 році Сі Цзіньпіна спецслужби порушили справи проти 1,5 мільйона китайських чиновників. Дві третини обвинувачуваних відбулися звільненнями з посад і

виключенням із партії, сотні тисяч вищих партійних босів отримали великі терміни ув'язнення, або були розстріляні. Як, скажімо, віце-мер Пекіна Лю Чжихуа. Вже стали нормою показові страти засуджених чиновників, іноді з трансляцією по телебаченню. Загалом, за різними даними, у рамках боротьби з корупцією, з 2000-го в Китаї було розстріляно не менш як 10 000 осіб [61, с. 147].

Що стосується європейських держав, то 68% європейців вважають, що корупція є поширеним явищем у їхній країні. Про це говорять дані соціологічних опитувань Eurobarometer від жовтня 2017 року [62].

Водночас, лише 2% опитаних особисто піддавались корупції, а 3 відсотки — були свідками корупційних дій. Країни ЄС дуже відрізняються між собою як за станом корупції, так і за методами боротьби з нею. Загалом, можна виділити країни, які не надто успішні у цьому, та країни із так званою “чистою” репутацією. Цей розподіл чітко видно на карті Індексу сприйняття корупції 2017 року [63, с. 78].

Національний антикорупційний директорат Румунії вже має у своєму наробку безліч успішних розслідувань та обвинувачувальних вироків проти високопосадовців. Тут за ґратами опинилися екс-прем'єр, брат колишнього президента, а мера столиці — відсторонено від посади. Судова система також є досить ефективною у розгляді складних справ [64, с. 164].

Національне агентство добросовісності займається питаннями конфлікту інтересів та статків високопосадовців.

Боротьбу з корупцією в Румунія моніторить та контролює Європейський Союз [65, с. 164].

Кримінальну відповідальність тут несуть не лише ті, хто бере хабар, — для них передбачене ув'язнення до 13 років, — але й ті, хто дає. Проте для них термін ув'язнення менший — 7 років.

Нещодавно в країні проходили протести через наміри влади помилувати засуджених за корупцію та декриміналізувати окремі

корупційні злочини. Також є підозри щодо впливу Служби розвідки на діяльність антикорупційних органів [66, с. 161].

В Норвегії боротьбою з корупцією займаються два органи: спеціалізована поліція та спеціалізована прокуратура. Вони відповідно звітують Національному директорату поліції та Генеральному прокурору. Ці органи займаються лише серйозними та важливими справами. Інші справи розслідує поліція. Про це пишуть автори дослідження “Порівняльний аналіз антикорупційних моделей країн ОЄСР (Азія та Європа) та чинна антикорупційна платформа Австралії” Зої Мітчелл, Шеннон Меррінгтон та Пітер Белл [67].

В результаті, Норвегія є однією з найменш корумпованих країн світу. Водночас, це може бути результатом не стільки антикорупційної моделі, скільки культури країни.

Франція також є однією з найменш корумпованих країн. Тут діє більш превентивна модель. Головна служба боротьби з корупцією лише надає інформацію та допомогу іншим органам у розслідуванні, підтриманні обвинувачення та винесенні судових вердиктів. Власних повноважень розслідувати справи у неї немає [68].

Основні недоліки антикорупційної системи Франції, відповідно до дослідження, такі: недостатня незалежність, адже Служба працює в рамках Міністерства юстиції; практична відсутність правоохоронних та розслідувальних повноважень; а також слабкі санкції. Так, в 2011 році за корупційні злочини рідко саджали у в'язницю. Частіше встановлювали штраф у 850 євро[69].

Високі стандарти громадянської поведінки у Великобританія є результатом політичних і законодавчих заходів, моральних змін та ефективнішого соціального контролю за державними службовцями. Ця країна має найдавніші традиції боротьби з корупцією.

Система антикорупційних механізмів тут врегульована на законодавчому рівні. Перший закон про корупцію в державних органах був

прийнятий ще в 1889 році, закони про попередження корупції - в 1906 і 1916 роках були реакцією суспільства на поширення цього соціально-політичного явища. На відміну від традиційних правових принципів, ці закони вимагають від посадових осіб доводити свою невинність [70, с. 215].

Друга особливість - це надзвичайно висока роль громадської думки, вона стежить за динамікою негативних явищ у суспільстві. Здебільшого громадські дебати точаться навколо питань, пов'язаних з лобіюванням і купівлею політичного впливу, проблем, створених зміною границь приватної і державної власності, моральним кліматом, хабарництвом, зловживаннями службовців місцевих органів влади, поліції, митної служби тощо.

Безпосередньо корупційні процеси у Великій Британії відстежує так званий Комітет Нолана, який було засновано в жовтні 1994 року. Його зусилля зосереджені на основних ділянках громадського життя, які викликають найбільшу стурбованість громадськості: це члени парламенту, які працюють консультантами фірм, що прагнуть впливати на державну політику; це колишні міністри та інші посадові особи, що працюють в тих галузях індустрії, регулюванням яких перед тим займалися в уряді та інші аспекти громадського життя. За результатами роботи Комітету палата Громад парламенту вирішила призначити парламентського директора стандартів, заборонити протекцію та розголосити сторонні заробітки членів парламенту.

ВИСНОВКИ

Корупція в сучасних умовах стала чинником, який реально загрожує національній безпеці і конституційному ладу України. Це явище негативно впливає на різні сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. Корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, із аномалії поступово перетворюються у норму поведінки.

Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності. Корупція в Україні стала складним соціальним явищем, що негативно впливає на всі аспекти політичного і соціально-економічного розвитку суспільства і держави. Корупція є проблемою, розв'язання якої для України є надзвичайно актуальною справою.

Підсумовуючи викладене, слід зробити такі висновки:

1. Поряд із законодавчим визначенням поняття “корупційні злочини”, яке надано у примітці до ст. 45 КК України, існує необхідність у його поглибленому теоретичному розумінні. Корупційні злочини необхідно розглядати як системоутворювальні компоненти корупції Їх перелік слід розширити та уточнити, при цьому корупційними слід визнати і ті злочини, які вчиняються “службовою особою з використанням службового становища” (а не тільки “шляхом зловживання службовим становищем”).

2. Вчинення особою корупційного злочину спричиняє широкий спектр негативних кримінально-правових наслідків, що стосуються звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування, зняття судимості, а також підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінальноправового характеру.

3. Важливим моментом є й стабільність антикорупційного кримінального законодавства, відмова від постійного корегування його

норм, здійснення чіткого тлумачення низки важливих кримінальноправових термінів (“підкуп”, “зловживання”, “використання”, “повноваження”, “пропозиція”, “обіцянка”, “прохання”, “одержання”, “неправомірна вигода” тощо) як теорією, так і судовою практикою, а також збереження норм про відповідальність за корупційні злочини за умови концептуального реформування національного кримінального законодавства в майбутньому.

4. В кваліфікаційній роботі визначено поняття «безумовно» та «умовно» корупційних злочинів на ряду з аналізом їх складів. До групи «безумовно» корупційних злочинів відносяться злочинні діяння, які завжди є корупційними правопорушеннями, в той час до «умовних», на думку більшості науковців, слід віднести злочинні діяння, які будуть вважатися корупційними лише за умови їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем.

5. Українське законодавство виділяє таку групу заходів кримінально-правового характеру за вчинення корупційних злочинів, як позбавлення волі на певний строк, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на визначений строк, штраф, виправні роботи. Проте беззаперечною особливістю кримінальної відповідальності за корупційні злочини є встановлення спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру, спрямованого на посилення боротьби з корупцією

6. Проблеми, що виникають при визначенні корупції, значною мірою обумовлені також тим, що в різних правових системах (а інколи навіть у різних країнах однієї правової системи) на законодавчому рівні закріплені свої визначення цього явища та кола дій, які ним охоплюються, тому ми розглянули досвід таких країн як Китай, Румунія, Норвегія та Франція на предмет застосування заходів кримінально-правового характеру антикорупційного спрямування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошенко А. В. Корупція: історичні витоки та сучасні прояви / А. В. Волошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. - №3 (165) – с.8-16.
2. Куц, В. Поняття корупційних злочинів та їх види / В. Куц, Я. Триньова // Вісн. Нац. Акад.. прокуратури України. – 2012. - №4. – с. 32-36.
3. Невмержицький Є.В. Корупція як соціально-політичний феномен : автореф. Дис. ... д-ра політ. Наук : 23.00.02 / Є. В. Невмержицький ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. Дослідж. Ім.. І. Ф. Кураса. – Київ, 2009. – 34 с.
4. Тютюгін В.І. Поняття та ознаки корупційних злочинів / В.І. Тютюгін, К. С. Косінова //Вісн. Асоц. Кримінал. права України. – 2015. - №1 (4). – С. 388-396.
5. Камлик М. І. Корупція в Україні / М. І. Камлик, Є. В. Невмержицький. – Київ : Знання, КОО, 1998. – 187 с.
6. Корупція - корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) / Микола Іванович Мельник . – Київ : Юридична думка, 2004 . – 399 с. - Бібліогр.: С.380-398 (347 назв.)
7. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / В.С. Ковальський, О.М. Миколенко, Є.Л. Стрельцов, О.І. Клименко. – Київ : Юр. Інтер, 2018. – 380 с.
8. Корупція в Україні : питання протидії / за заг. Ред.. Гаращука. Харків : ФОП Панов А.М., 2015. – 172 с.
9. Поняття корупційних злочинів та їх види / В. Куц, Я. Триньова // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2012. - № 4. - С. 32-36.
10. Закон України «Про боротьбу з корупцією» : від 05.10.1995 р., № 356/95-ВР // ВВР України. – 1995. – № 34.
11. Корупційні злочини в Україні: проблеми кримінально-правового розуміння / А. В. Савченко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2015. - № 3. - С. 14-24.

12. Трепак В. М. Поняття корупції: від різнотлумачення до єдиного розуміння / В.М. Трепак // Юрид. Наука. – 2016. - №8. - С. 12-24
13. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред.. Ю. С. Шумчушенка. – 2-ге вид., перероб. І допов. – Київ : Юрид. Думка, 2012. – 1020 с.
14. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія / Є.В. Невмержицький. – Київ : КНТ, 2008. – 368 с.
15. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію / В.М. Киричко. – Харків : Право, 2013. – 423 с.
16. Мельник М. І. Корупція: проблеми визначення сутності і поняття / М.І. Мельник // Вісн. Акад. прав. Наук України. – 1997. - №3 (10). – с. 76-86.
17. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. Київ :Атіка, 2001. – 258 с.
18. Дмитрик Ю.І., Якімова С.В. Протидія корупційній злочинності в Україні:навч. посіб. Львів, 2010.- 308с.
19. Чубенко І.В. Генезис поняття корупції.Бюлетень Міністерства юстиції України. 2009. № 1(87). С. 113-118.
20. Романов М.В. Основні засади запобігання корупції : навч.посіб.Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2017. 176 с.
21. Шардіна Г. О. Особливості, проблеми та перспективи здійснення антикорупційної політики в Україні на сучасному етапі. Наукові праці. Державне управління. 2016. № 5. С. 15-22
22. Маркеєва О. Д. Актуальні проблеми антикорупційної політики України. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. 2011. № 5. С. 178.
23. Запобігання корупції : підручник / [Б. М. Головкін, В. Ф. Оболенцев, М.В. Романов та ін.] ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2019. 296 с.
24. Михальченк О.М. Криміналогічний аналіз корупції як один із елементів системи антикорупційних заходів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 44. С. 94-97.

25. Іванцов В.О. Принципи запобігання та протидії корупції: аналіз антикорупційного законодавства [Електронний ресурс] / В.О. Іванцов // Правові, економічно та соціальні аспекти протидії корупції: матеріали наук.практ. семінару, Миколаїв: НУК, 2016. – Режим доступу: <http://conference.nuos.edu.ua/catalog/lectureDetail;jsessionid=469a279d32b4c383b3bbcfa261a9?lectureId=36935&conferenceld=36154&isProjectorView=false>
26. <https://nabu.gov.ua/> - Офіційний веб-сайт Національного антикорупційного бюро України.
27. <https://nazk.gov.ua/uk/> - Офіційний веб-сайт Національного агентства з питань запобігання корупції.
28. <https://court.gov.ua/fair/> - Офіційний веб-портал Судова лада України.
29. <https://www.npu.gov.ua/> - Офіційний веб-сайт Національної поліції України.
30. <https://arma.gov.ua/> - Офіційний веб-сайт Агентства з розшуку та менеджменту активів
31. <https://dbr.gov.ua/> - Офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань
32. Указ Президента України «Про Національну програму боротьби з корупцією» : від 10.04.1997 р., № 319/97 // Урядовий кур'єр. –17.04.1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319/97>
33. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>
34. Запобігання корупції : підручник / [Б. М. Головкін, В. Ф. Оболенцев, М.В. Романов та ін.] ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2019. 296 с.
35. Рабінович П.М. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти) : пр. Львів. лаб. прав людини і громадянина / П. М. Рабінович, О. В. Грищук ; АПНУ, НДІ держ. Буд. Та місц. Самоврядування; редкол.: П. М. Рабінович та ін.. – Львів : СВІТ, 2006. – 140 с.

36. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. / [А. М. Михненко, Р. П. Марчук, А. М. Мудров та ін.] ; за ред. А. М. Михненка. Київ : НАДУ, 2010. 360 с.
37. Шведова Г. Л. Актуальні питання протидії політичній корупції в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. № 2. С. 162.
38. Михальченко О.М. Криміналогічний аналіз корупції як один із елементів системи антикорупційних
39. заходів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 44. С. 94-97.
40. Протидія певним проявам корупції кримінально-правовими засобами: можливості та ефективність. Березовський А.А. Харків. 2017. № 5, с. 26-28
41. Проблемні аспекти боротьби з корупцією в правозоронних органах України. Шевченко О.В. Вісник Вищої ради юстиції. № 2. 2011. С. 126-134.
42. Шостко О. Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні. О. Ю. Шостко. Питання боротьби зі злочинністю. – 2014. – Вип. 28. – С. 69–78.
43. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. / [А. М. Михненко, Р. П. Марчук, А. М. Мудров та ін.] ; за ред. А. М. Михненка. Київ : НАДУ, 2010. 360 с.
44. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник / В. Ф. Погорілко В. Л. Федоренко ; за заг. Ред.. В. Л. Федоренка. – 4-те вид., перероб. і доопр. – Київ: Ліра, 2012. – 576 с.
45. Заяць О.С. Формування системи нормативно-правового забезпечення запобігання корупції та протидії у публічній службі України : зб. наук. пр. Київ. 2010. № 24. С. 5-7.
46. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / Наук. ред. Хавронюк М.І. – К.: Ваіте, 2018. – 472 с.

47. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 11-те вид., переробл. та допов. – Київ : ВД «Дакор», 2019. – 1384 с
48. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка В. В. Чернея – Юрінком Інтер, 2018 .- 1064с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://bookforum.ua/books/naukovo-praktychnyj-komentar-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-2018-rik/>
49. Відповідальність за корупційні діяння, правові засади відшкодування збитків, завданих внаслідок їх вчинення : навч. – метод. Матеріали / Ю. В. Баскакова, В. М. Гаврилюк, П.В. Качанова, Г. О. Усатий ; упоряд. О. В. Жур. – Київ : НАДУ, 2013. – 108 с.
50. Загальна теорія держави і права : підручн. Для студентів юрид. Спец. Вищ. Навч. Закл. / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачева та ін.. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків, 2002. – 432 с.
51. Кваліфікація корупційних злочинів : навч.-метод. посіб. для студентів 5-го курсу Інституту прокуратури та слідства / Д. Г. Михайленко. - Одеса : Юридична література, 2013. – 136
52. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія / Д. Г. Михайленко. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 582 с.
53. Шевчук О.М. Теоретико-правові основи корупції у сфері законного обігу наркотиків / О. М. Шевчук // Наук. Вісн. Міжнар. Гуманітар. Ун-ту. Серія «Юриспруденція». – 2014. №1. – С. 158-161.
54. Шведова Г. Л. Кримінально-правові засади протидії корупції в Україні / Г. Л. Шведова // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. - 2014. - № 9. - С. 187-192. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2014_9_29.
55. Шведова Г. Л. Актуальні питання протидії політичній корупції в Україні / Г. Л. Шведова // Вісник Луганського державного університету внутрішніх

справ імені Е. О. Дідоренка. - 2016. - Вип. 2. - С. 162-170. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_2_18.

56. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України « Про засади запобігання і протидії корупції» / М.І. Хавронюк. Київ : Атіка, 2011. – 424 с.

57. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення : підручник / [В. Я. Настюк та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Я. Настюка ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : Право, 2019. – 509

58. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08 / Михайленко Дмитро Григорович. - Одеса, 2018. - 505 с.

59. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Бусол Олена Юріївна ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. - Київ, 2015. - 36 с.

60. Іванцов В.О. Актуальні проблеми правового забезпечення запобігання і протидії корупції в умовах сьогодення / В. О. Іванцов // Національне та міжнародне право в сучасному вимірі: матеріали між нар. Наук.-практ. Конф., Запоріжжя, 28-29 верес. 2012 р. : у 2ч. Ч. 2. – Запоріжжя : Запоріз. Міс. Громад. Орг.. «Истина», 2012. – С.48-50.

61. Проневич О.С. Організаційно правові засади діяльності Центрального аналітичного бюро Польщі / О. С. Проневич // Антикорупційна політика України: актуальні проблеми забезпечення ефективності : матеріали інтернет-конф., Київ, 29 трав. 2015 р. – Київ: Нац.акад.прокуратури України, 2015. –С.146-151.

62. Зарубіжний досвід інституційного забезпечення боротьби з корупцією. Реалії і перспективи його впровадження в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/1722/Downloads/boz_2012_1_14.pdf

63. Захарченко В. Ю. Удосконалення законодавства у сфері протидії корупції в Україні / В. Ю. Захарченко // Боротьба з орг.. злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. - №1. – С.3-10.
64. Клімова С.М. Організаційно-правове забезпечення сучасної антикорупційної політики / С. М. Клімова, Т. М. Ковальова. – Харків : Харків. Регіон. Ін.-т держ. Упр., 2015. – 252 с.
65. Олійник С.В. Сучасний стан міжнародного законодавства / С.В. Олійник // Наук. Вісн. Ужгород. Нац.. ун-ту. Серія «Право». – 2014. - №29, ч.2, т.3. – с.164-168.
66. Підбережник Н. П. Управлінські механізми запобігання та протидії корупції в країнах ЄС: досвід Польщі / Н.П. Підбережник // Ефективність державного управління : зб. Наук. Пр.. – 2013. – Вип. 36. – с. 158-165.
67. Руководство в ОЭСР по разрешению конфликтов интересов на государственной службе (OECD, June 2003) [Електронний ресурс] // Офіц. Сайт OECD. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/gov/ethics/2957345.pdf>.
68. Бусол О. Ю. Вплив деяких чинників боротьби з корупцією на її загальний рівень у країнах світу /О.Ю. Бусол // Актуальні питання протидії корупц. Діяльності. – 2009. - №22. – с. 85-93.
69. Трепак В. М. Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу [Електронний ресурс] / В. Трепак. Режим доступу: file:///C:/Users/1722/Downloads/pp_2016_1_27.pdf.
70. Актуальні проблеми протидії корупції: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід / Ю. П. Заблоцький // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право. - 2014. - Вип. 1. - С. 211-216.